פרשת ואתחנן

ספר דברים · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק ג׳

כ״ג וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר׃

ואתחנן. אֵין חִנּוּן בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לְשׁוֹן מַתָּנַת חִנָּם – אַע״פְּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לַצַּדִּיקִים לִתְלוֹת בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים אֵין מְבַקְּשִׁים מֵאֵת הַמָּקוֹם אֶלָּא מַתָּנַת חִנָּם, (לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן אָמַר לוֹ בִּלְשׁוֹן וָאֶתְחַנַּן); דָּ״אַ זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁנִּקְרֵאת תְּפִלָּה, כִּדְאִיתָא בְּסִפְרֵי׃

בעת ההוא. לְאַחַר שֶׁכָּבַשְׁתִּי אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג דִּמִּיתִי שֶׁמָּא הֵמַר הַגָּזֵר׃

לאמר. זֶה אֶחָד מִג׳ מְקוֹמוֹת שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַמָּקוֹם אֵינִי מַנִּיחֲךָ עַד שֶׁתּוֹדִיעֵנִי אִם תַּעֲשֶׂה שְׁאֵלָתִי אִם לָאו (ספרי)׃

כ״ד אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ׃

ה׳ אלהים. רַחוּם בַּדִּין׃

אתה החלות להראות את עבדך. פֶּתַח, לִהְיוֹת עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל אַע״פְּ שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה; אָמַר לוֹ מִפְּךָ לָמַדְתִּי, שֶׁאָמַרְתָּ לִי (שמות ל״ב) ״וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי״, וְכִי תּוֹפֵס הָיִיתִי בְךָ? אֶלָּא לְפִתְחַ פֶּתַח, שֶׁבִּי הָיָה תָלוּי לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ כֵן הָיִיתִי סָבוּר לַעֲשׂוֹת עַכְשָׁו (ספרי)׃

את גדלך. זוֹ מִדַּת טוּבְךָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר י״ד) ״וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה׳״׃

ואת ידך. זוֹ יְמִינְךָ שֶׁהִיא פְּשׁוּטָה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם׃

החזקה. שֶׁאַתָּה כּוֹבֵשׁ בְּרַחֲמִים אֶת מִדַּת הַדִּין בְּחָזָקָה (ספרי)׃

אשר מי אל וגו׳. אֵינְךָ דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ יוֹצְצִין וְסַנְקְתָּדְרִין הַמַּחְזִירִין בְּיָדוֹ כְּשֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת חֶסֶד וְלַעֲבֹר עַל מִדּוֹתָיו, אַתָּה אֵין מִי שֶׁיִּמְחֶה בְיָדְךָ אִם תִּמְחֹל לִי וּתְבַטֵּל גְּזֵרָתְךָ; וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ מִלְחֶמֶת סִיחוֹן וְעוֹג, – כְּדִכְתִיב (דברים ב׳) ״רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ״, – הַרְאֵנִי מִלְחֶמֶת ל״א מְלָכִים׃

כ״ה אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן׃

אעברה נא. אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה׃

ההר הטוב הזה. זוֹ יְרוּשָׁלַיִם׃

והלבנון. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (ספרי)׃

כ״ו וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לָךְ אַל־תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה׃

ויתעבר ה׳. נִתְמַלֵּא חֵמָה׃

למענכם. אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לִי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים ק״ו) ״וַיַּקְצִיפוּ עַל מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם״׃

רב לך. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָרַב כָּמָּה קָשָׁה וְהַתַּלְמִיד כַּמָּה סָרְבָן וּמַפְצִיר (סוטה י״ג); דָּ״אַ — **רב לך**, הַרְבֵּה מִזֶּה שָׁמוּר לְךָ, רַב טוּב הַצָּפוּן לְךָ (ספרי)׃

כ״ז עֲלֵה | רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃

וראה בעיניך. בְּקֹשְׁטָ מִמֶּנִּי וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה, אֲנִי מַרְאֶה לְךָ אֶת כֻּלָּהּ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ל״ב) ״וַיַּרְאֵהוּ ה׳ אֶת כָּל הָאָרֶץ״׃

כ״ח וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃

וצו את יהושע. עַל הַטָּרְחוֹת וְעַל הַמַּשָּׂאוֹת וְעַל הַמְּרִיבוֹת׃

וחזקהו ואמצהו. בְּדִבָּרֶיךָ, שֶׁלֹּא יֵרַךְ לִבּוֹ לוֹמַר כְּשֵׁם שֶׁנֶּעֱנַשׁ רַבִּי עֲלֵיהֶם, כָּךְ סוֹפִי לֵעָנֵשׁ עֲלֵיהֶם, מַבְטִיחוֹ אֲנִי כִּי הוּא יַעֲבֹר וְהוּא יַנְחִיל (ע׳ ספרי)׃

כי הוא יעבר. אִם יַעֲבֹר לְפָנֶיהָם יִנָּחֵלוּ, וְאִם לָאו לֹא יִנָּחֲלוּ; וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁשָּׁלַח מִן הָעָם אֶל הָעַי וְהוּא יָשַׁב, ״וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי וְגוֹ׳״ (יהושע ז׳) וְכֵינָן שֶׁנָּפַל עַל פָּנָיו אָמַר לוֹ ״קֻם לָךְ״ – **קם לך** כְּתִיב, אַתָּה הוּא הָעוֹמֵד בִּמְקוֹמְךָ וּמְשַׁלֵּחַ אֶת בָּנַי לַמִּלְחָמָה, לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל פָּנֶיךָ? לֹא כָךְ אָמַרְתִּי לְמֹשֶׁה רַבְּךָ אִם הוּא עוֹבֵר עוֹבְרִין וְאִם לָאו אֵין עוֹבְרִין (ספרי)׃

כ״ט וַנָּשָׁב בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר׃ {פ}

> **ונשב בגיא וגו׳.** וְנִצְמַדְתֶּם לַעֲ״ז, וְאַע״פ כֵּן **ועתה ישראל שמע אל החקים**, וְהַכֹּל מָחוּל לָךְ, וַאֲנִי לֹא זָכִיתִי לְמַחֵל לִי׃

פרק ד׳

א׳ וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם׃

ב׳ לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם׃

> **לא תספו.** כְּגוֹן חָמֵשׁ פָּרָשִׁיּוֹת בַּתְּפִלִּין, חֲמֵשֶׁת מִינִין בַּלּוּלָב, וְחָמֵשׁ צִיצִיּוֹת, וְכֵן ״לֹא תִגְרְעוּ״ (ע׳ ספרי פ׳ ראה)׃

ג׳ עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַּעַל־פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָּ׃

ד׳ וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃

ה׳ רְאֵה | לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

ו׳ וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה׃

> **ושמרתם.** זוֹ מִשְׁנָה׃
>
> **ועשיתם.** כְּמַשְׁמָעוֹ (שם)׃
>
> **כי הוא חכמתכם ובינתכם וגו׳.** בָּזֹאת תֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים לְעֵינֵי הָעַמִּים׃

ז׳ כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו׃

ח׳ וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃

> **חקים ומשפטים צדיקם.** הֲגוּנִים וּמְקֻבָּלִים׃

ט׳ רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ׃

> **רק השמר לך ... פן תשכח את הדברים.** אָז, כְּשֶׁלֹּא תִּשְׁכְּחוּ אוֹתָם וְתַעֲשׂוּם עַל אֲמִתָּתָם, תֵּחָשְׁבוּ חֲכָמִים וּנְבוֹנִים, וְאִם תִּעַוְּתוּ אוֹתָם מִתּוֹךְ שִׁכְחָה, תֵּחָשְׁבוּ שׁוֹטִים׃

י׳ יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְהוָה אֵלַי הַקְהֶל־לִי אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת־דְּבָרַי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן׃

> **יום אשר עמדת.** מוּסָב עַל מִקְרָא שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ **אשר ראו עיניך** – **יום אשר עמדת בחרב** אֲשֶׁר רָאִיתָ הַקּוֹלוֹת וְאֶת הַלַּפִּידִים׃
>
> **יִלְמְדוּן.** יִלָּפוּן – לְעַצְמָם׃
>
> **יְלַמְּדוּן.** יְאַלְּפוּן – לַאֲחֵרִים׃

י״א וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃

י״ב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל׃

י״ג וַיַּגֶּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃

י״ד וְאֹתִי צִוָּה יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

ואתי צוה ה׳ ללמד אתכם. תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה׃

ט״ו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃

ט״ז פֶּן־תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה׃

סמל. צוּרָה׃

י״ז תַּבְנִית כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם׃

י״ח תַּבְנִית כָּל־רֹמֶשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃

י״ט וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃

ופן תשא עיניך. לְהִסְתַּכֵּל בַּדָּבָר וְלָתֵת לֵב לִטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם׃

אשר חלק ה׳. לְהָאִיר לָהֶם (מגילה ט׳); דְּ״אַ לֶאֱלוֹהוּת, לֹא מְנָעָן מִלִּטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם אֶלָּא הֶחֱלִיקָם בְּדִבְרֵי הַבְּלֵיהֶם לְטָרְדָם מִן הָעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים ל״ו) ״כִּי הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו לִמְצֹא עֲוֹנוֹ לִשְׂנֹא״ (עבודה זרה נ״ה)׃

כ׳ וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרַיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃

מכור. כּוּר הוּא כְּלִי שֶׁמְּזַקְּקִים בּוֹ אֶת הַזָּהָב׃

כ״א וַיהוָה הִתְאַנַּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃

התאנף. נִתְמַלֵּא רֹגֶז׃

על דבריכם. עַל אוֹדוֹתֵיכֶם, עַל עִסְקֵיכֶם׃

כ״ב כִּי אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃

כי אנכי מת וגו׳ אינני עבר. מֵאַחַר שֶׁמֵּת מֵהֵיכָן יַעֲבֹר? אֶלָּא אַף עַצְמוֹתַי אֵינָם עוֹבְרִים (ספרי במדבר כ״ז)׃

כ״ג הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

תמונת כל. תְּמוּנַת כָּל דָּבָר׃

אשר צוך ה׳. אֲשֶׁר צִוָּךְ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת׃

כ״ד כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא׃ {פ}

אל קנא. מְקַנֵּא לִנְקֹם, אנפר״מנט בְּלַעַז, מִתְחָרֶה עַל רָגְזוֹ לְהַפְרַע מֵעוֹבְדֵי עֲ״זָ׃

כ״ה כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ׃

ונושנתם. רָמַז לָהֶם שֶׁיִּגְלוּ מִמְּנָה לְסוֹף שְׁמוֹנָה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה כְּמִנְיַן ״וְנוֹשַׁנְתֶּם״, וְהוּא הַקָּדִים וְהִגְלָם לְסוֹף שְׁמוֹנָה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים, וְהַקְּדִים שְׁתֵּי שָׁנִים ל״וְנוֹשַׁנְתֶּם״, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְקַיֵּם בָּהֶם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ט׳) ״וַיִּשְׁקֹד עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי צַדִּיק ה׳ אֱלֹהֵינוּ״ — צָדָקָה עָשָׂה עִמָּנוּ שֶׁמֵּהֵר לַהֲבִיאָהּ שְׁתֵּי שָׁנִים לִפְנֵי זְמַנָּהּ (סנהדרין ל״ח; גיטין פ״ח)׃

כ״ו הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבְדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן׃

העידתי בכם. הִנְנִי מַזְמִינָם לִהְיוֹת עֵדִים שֶׁהִתְרֵיתִי בָּכֶם׃

כ״ז וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה׃

כ״ח וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאָבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן׃

ועבדתם שם אלהים. כְּתַרְגּוּמוֹ, מִשָּׁאתֶם עוֹבְדִים לְעוֹבְדֵיהֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם עוֹבְדִים לָהֶם׃

כ״ט וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃

ל׳ בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ׃

ל״א כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם׃

לא ירפך. מִלְּהַחֲזִיק בְּךָ בְּיָדָיו, וּלְשׁוֹן לֹא יַרְפֶּה לְשׁוֹן לֹא יַפְעִיל הוּא – לֹא יִתֵּן לְךָ רִפְיוֹן, לֹא יַפְרִישׁ אוֹתְךָ מֵאֶצְלוֹ, וְכֵן ״אַחֲזָתִיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ״ (שיר השירים ג׳) שֶׁלֹּא נִנְקַד אֶרְפֶּנּוּ; כָּל לְשׁוֹן רִפְיוֹן מוּסָב עַל לְשׁוֹן מַפְעִיל וּמִתְפַּעֵל, כְּמוֹ ״הַרְפֵּה לָהּ״ (מלכים ב ד׳) – תֵּן לָהּ רִפְיוֹן, ״הֶרֶף מִמֶּנִּי״ (דברים ט׳) – הִתְרַפֵּה מִמֶּנִּי׃

ל״ב כִּי שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים | אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמַיִם הֲנִהְיָה כַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ׃

לימים ראשונים. עַל יָמִים רִאשׁוֹנִים׃

ולמקצה השמים. וְגַם שְׁאַל לְכָל הַבְּרוּאִים אֲשֶׁר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ, מְלַמֵּד עַל קוֹמָתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁהָיְתָה מִן הָאָרֶץ עַד הַשָּׁמַיִם, וְהוּא הַשִּׁעוּר עַצְמוֹ אֲשֶׁר מִקָּצֶה אֶל קָצֶה (סנהדרין ל״ח)׃

הנהיה כדבר הגדול הזה. וּמַהוּ הַדָּבָר הַגָּדוֹל, **השמע עם וגו׳**׃

ל״ג הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיָּחִי׃

ל״ד אוֹ | הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ׃

או הנסה אלהים. הֲכִי עָשָׂה נִסִּים שׁוּם אֱלוֹהַּ **לבוא לקחת לו גוי וגו׳**, כָּל הֵהִי״ן הַלָּלוּ תְּמִיהוֹת הֵן, לְכָךְ נְקוּדוֹת הֵן בַּחֲטָף פַּתָּח׃ הֲנִהְיָה, הֲנִשְׁמַע, הֲנִסָּה׃

במסת. עַל יְדֵי נְסִיּוֹנוֹת הוֹדִיעָם גְּבוּרוֹתָיו, כְּגוֹן ״הִתְפָּאֵר עָלַי״ (שמות ח׳) אִם אוּכַל לַעֲשׂוֹת כֵּן, חֲרִי זֶה נְסָיוֹן׃

באתת. בְּסִימָנִין, לְהַאֲמִין שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם, כְּגוֹן ״מַה זֶּה בְיָדֶךָ״ (שם ד׳)׃

ובמופתים. הֵם נִפְלָאוֹת, שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם מַכּוֹת מֻפְלָאוֹת׃

ובמלחמה. בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי ה׳ נִלְחָם לָהֶם״ (שם י״ד)׃

ל״ה אַתָּה הָרָאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ׃

הראת. כְּתַרְגּוּמוֹ ״אִתְחֲזֵיתָא״; כְּשֶׁנָּתַן הַקָּבָ״ה אֶת הַתּוֹרָה פָּתַח לָהֶם שִׁבְעָה רְקִיעִים, וּכְשֶׁם שֶׁקָּרַע אֶת הָעֶלְיוֹנִים כָּךְ קָרַע אֶת הַתַּחְתּוֹנִים, וְרָאוּ שֶׁהוּא יְחִידִי, לְכָךְ נֶאֱמַר ״אַתָּה הָרָאֵתָ לָדַעַת״׃

ל״ו מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָּ וְעַל־הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃

ל״ז וְתַחַת כִּי אָהַב֙ אֶת־אֲבֹתֶ֔יךָ וַיִּבְחַ֥ר בְּזַרְעוֹ֖ אַחֲרָ֑יו וַיּוֹצִאֲךָ֨ בְּפָנָ֜יו בְּכֹח֗וֹ הַגָּדֹ֛ל מִמִּצְרָֽיִם׃

ותחת כי אהב. וְכָל זֶה תַּחַת אֲשֶׁר אָהַב׃

ויוצאך בפניו. כְּאָדָם הַמַּנְהִיג בְּנוֹ לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ וְגוֹ׳ וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם״ (שם). דְּ״א, **ויוצאך בפניו** – בִּפְנֵי אֲבוֹתָיו, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר ״נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא״ (תהילים ע״ח); וְאַל תִּתְמַהּ עַל שֶׁהִזְכִּירָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד, שֶׁהֲרֵי כְתָבָם בִּלְשׁוֹן יָחִיד – **ויבחר בזרעו אחריו**׃

ל״ח לְהוֹרִ֤ישׁ גּוֹיִם֙ גְּדֹלִ֣ים וַעֲצֻמִ֔ים מִמְּךָ֖ מִפָּנֶ֑יךָ לַהֲבִיאֲךָ֙ לָתֶת־לְךָ֣ אֶת־אַרְצָ֔ם נַחֲלָ֖ה כַּיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃

ממך מפניך. סָרְסֵהוּ וְדָרְשֵׁהוּ: לְהוֹרִישׁ מִפָּנֶיךָ גּוֹיִם גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים מִמְּךָ׃

כיום הזה. כַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה הַיּוֹם׃

ל״ט וְיָדַעְתָּ֣ הַיּ֔וֹם וַהֲשֵׁבֹתָ֖ אֶל־לְבָבֶ֑ךָ כִּ֣י יְהוָ֤ה הוּא֙ הָאֱלֹהִ֣ים בַּשָּׁמַ֔יִם מִמַּ֖עַל וְעַל־הָאָ֣רֶץ מִתָּ֑חַת אֵ֖ין עֽוֹד׃

מ׳ וְשָׁמַרְתָּ֞ אֶת־חֻקָּ֣יו וְאֶת־מִצְוֹתָ֗יו אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֤י מְצַוְּךָ֙ הַיּ֔וֹם אֲשֶׁ֥ר יִיטַ֛ב לְךָ֖ וּלְבָנֶ֑יךָ וּלְמַ֣עַן תַּאֲרִ֗יךְ יָמִים֙ עַל־הָ֣אֲדָמָ֔ה אֲשֶׁ֨ר יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ כָּל־הַיָּמִֽים׃ {פ}

מ״א אָ֣ז יַבְדִּ֣יל מֹשֶׁ֔ה שָׁלֹ֖שׁ עָרִ֑ים בְּעֵ֣בֶר הַיַּרְדֵּ֔ן מִזְרְחָ֖ה שָֽׁמֶשׁ׃

אז יבדיל. נָתַן לֵב לְהְיוֹת חָרֵד לַדָּבָר שֶׁיַּבְדִּילֵם, וְאַע״פ שֶׁאֵינָן קוֹלְטוֹת עַד שֶׁיַּבְדִּילוּ אוֹתָן שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן, אָמַר מֹשֶׁה מִצְוָה שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמָהּ אֲקַיְּמֶנָּה (מכות ט׳)׃

בעבר הירדן מזרחה שמש. בְּאוֹתוֹ עֵבֶר שֶׁבְּמִזְרָחוֹ שֶׁל יַרְדֵּן׃

מזרחה שמש. לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק, נְקוּדָּה רי״ש בַּחֲטָף, מִזְרָח שֶׁל שֶׁמֶשׁ – מְקוֹם זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ׃

מ״ב לָנָ֡ס שָׁמָּה֩ רוֹצֵ֨חַ אֲשֶׁ֜ר יִרְצַ֤ח אֶת־רֵעֵהוּ֙ בִּבְלִי־דַ֣עַת וְהוּא֙ לֹא־שֹׂנֵ֣א לוֹ֔ מִתְּמֹ֖ל שִׁלְשֹׁ֑ם וְנָ֞ס אֶל־אַחַ֣ת מִן־הֶ֣עָרִ֗ים הָאֵ֛ל וָחָֽי׃

מ״ג אֶת־בֶּ֤צֶר בַּמִּדְבָּר֙ בְּאֶ֣רֶץ הַמִּישֹׁ֔ר לָרֽאוּבֵנִ֑י וְאֶת־רָאמֹ֥ת בַּגִּלְעָ֖ד לַגָּדִ֑י וְאֶת־גּוֹלָ֥ן בַּבָּשָׁ֖ן לַמְנַשִּֽׁי׃

מ״ד וְזֹ֖את הַתּוֹרָ֑ה אֲשֶׁר־שָׂ֥ם מֹשֶׁ֖ה לִפְנֵ֥י בְנֵי־יִשְׂרָאֵֽל׃

וזאת התורה. זוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לְסַדֵּר אַחַר פָּרָשָׁה זוֹ׃

מ״ה אֵ֚לֶּה הָעֵדֹ֣ת וְהַחֻקִּ֔ים וְהַמִּשְׁפָּטִ֕ים אֲשֶׁ֥ר דִּבֶּ֛ר מֹשֶׁ֖ה אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל בְּצֵאתָ֖ם מִמִּצְרָֽיִם׃

אלה העדת, אשר דבר. הֵם הֵם אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם, חָזַר וּשְׁנָאָהּ לָהֶם בְּעַרְבוֹת מוֹאָב׃

מ״ו בְּעֵ֣בֶר הַיַּרְדֵּ֔ן בַּגַּ֖יְא מ֣וּל בֵּ֣ית פְּע֑וֹר בְּאֶ֣רֶץ סִיחֹ֗ן מֶ֚לֶךְ הָאֱמֹרִ֔י אֲשֶׁ֥ר יוֹשֵׁ֖ב בְּחֶשְׁבּ֑וֹן אֲשֶׁ֨ר הִכָּ֤ה מֹשֶׁה֙ וּבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל בְּצֵאתָ֖ם מִמִּצְרָֽיִם׃

מ״ז וַיִּירְשׁ֥וּ אֶת־אַרְצ֖וֹ וְאֶת־אֶ֣רֶץ | עוֹג֮ מֶ֣לֶךְ־הַבָּשָׁן֒ שְׁנֵ֣י מַלְכֵ֣י הָאֱמֹרִ֔י אֲשֶׁ֖ר בְּעֵ֣בֶר הַיַּרְדֵּ֑ן מִזְרָ֖חָה שָֽׁמֶשׁ׃

אשר בעבר הירדן. שֶׁהוּא בַּמִּזְרָח, שֶׁהָעֵבֶר הַשֵּׁנִי הָיָה בַּמַּעֲרָב׃

מ״ח מֵעֲרֹעֵ֞ר אֲשֶׁ֣ר עַל־שְׂפַת־נַ֗חַל אַרְנֹן֙ וְעַד־הַ֣ר שִׂיאֹ֔ן הוּא֖ חֶרְמֽוֹן׃

מ״ט וְכָל־הָעֲרָבָ֖ה עֵ֣בֶר הַיַּרְדֵּ֑ן מִזְרָ֖חָה וְעַד֙ יָ֣ם הָעֲרָבָ֔ה תַּ֖חַת אַשְׁדֹּ֥ת הַפִּסְגָּֽה׃ {פ}

פרק ה׳

א׳ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה֮ אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל֒ וַיֹּ֣אמֶר אֲלֵהֶ֗ם שְׁמַ֤ע יִשְׂרָאֵל֙ אֶת־הַחֻקִּ֣ים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִ֔ים אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֛י דֹּבֵ֥ר בְּאָזְנֵיכֶ֖ם הַיּ֑וֹם וּלְמַדְתֶּ֣ם אֹתָ֔ם וּשְׁמַרְתֶּ֖ם לַעֲשֹׂתָֽם׃

ב׳ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֔ינוּ כָּרַ֥ת עִמָּ֖נוּ בְּרִ֑ית בְּחֹרֵֽב׃

ג׳ לֹ֣א אֶת־אֲבֹתֵ֗ינוּ כָּרַ֤ת יְהוָה֙ אֶת־הַבְּרִ֣ית הַזֹּ֔את כִּ֥י אִתָּ֖נוּ אֲנַ֣חְנוּ אֵ֑לֶּה פֹּ֥ה הַיּ֖וֹם כֻּלָּ֥נוּ חַיִּֽים׃

> **לא את אבתינו** בִּלְבַד **כרת ה׳ וגו׳. כי אתנו וגו׳**׃

ד׳ פָּנִ֛ים | בְּפָנִ֖ים דִּבֶּ֣ר יְהוָ֥ה עִמָּכֶ֑ם בָּהָ֖ר מִתּ֥וֹךְ הָאֵֽשׁ׃

> **פנים בפנים.** א״ר בֶּרֶכְיָה: כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, אַל תֹּאמְרוּ אֲנִי מַטְעֶה אֶתְכֶם עַל לֹא דָּבָר, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַפַּרְסוּר עוֹשֶׂה בֵּין הַמּוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ, הֲרֵי הַמּוֹכֵר עִצְמוֹ מְדַבֵּר עִמָּכֶם (פסיקתא רבתי)׃

ה׳ אָנֹכִי֙ עֹמֵ֣ד בֵּין־יְהוָ֔ה וּבֵינֵיכֶם֙ בָּעֵ֣ת הַהִ֔וא לְהַגִּ֥יד לָכֶ֖ם אֶת־דְּבַ֣ר יְהוָ֑ה כִּ֣י יְרֵאתֶ֗ם מִפְּנֵי֙ הָאֵ֣שׁ וְלֹא־עֲלִיתֶ֔ם בָּהָ֖ר לֵאמֹ֥ר׃ {ס}

> **לאמר.** מוּסָב עַל **דבר ה׳ עמכם בהר מתוך האש, לאמר אנכי ה׳ וגו׳ ואנכי עומד בין ה׳ וביניכם**׃

ו׳ אָנֹכִ֥י יְהוָ֖ה אֱלֹהֶ֑יךָ אֲשֶׁ֤ר הוֹצֵאתִ֙יךָ֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם מִבֵּ֖ית עֲבָדִֽים׃

ז׳ לֹֽא־יִהְיֶ֥ה לְךָ֖ אֱלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֑ים עַל־פָּנָֽי׃

> **על פני.** בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר אֲנִי שָׁם, וְזֶהוּ כָּל הָעוֹלָם. דָּ״אַ — כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי קַיָּם. עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כְּבָר פֵּרְשׁתִּים׃

ח׳ לֹֽא־תַעֲשֶׂה־לְךָ֥ פֶ֛סֶל | כָּל־תְּמוּנָ֗ה אֲשֶׁ֤ר בַּשָּׁמַ֙יִם֙ | מִמַּ֔עַל וַאֲשֶׁ֥ר בָּאָ֖רֶץ מִתָּ֑חַת וַאֲשֶׁ֥ר בַּמַּ֖יִם | מִתַּ֥חַת לָאָֽרֶץ׃

ט׳ לֹֽא־תִשְׁתַּחֲוֶ֥ה לָהֶ֖ם | וְלֹ֣א תָעָבְדֵ֑ם כִּ֣י אָנֹכִ֞י יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ אֵ֣ל קַנָּ֔א פֹּקֵ֥ד עֲוֹ֖ן אָבֹ֑ת עַל־בָּנִ֗ים וְעַל־שִׁלֵּשִׁ֛ים וְעַל־רִבֵּעִ֖ים לְשֹׂנְאָֽי׃

י׳ וְעֹשֶׂ֥ה חֶ֖סֶד לַאֲלָפִ֑ים לְאֹהֲבַ֖י וּלְשֹׁמְרֵ֥י (מצותו) [מִצְוֹתָֽי]׃ {ס}

י״א לֹ֣א תִשָּׂ֔א אֶת־שֵׁ֥ם יְהוָ֖ה אֱלֹהֶ֑יךָ לַשָּׁ֔וְא כִּ֣י לֹ֤א יְנַקֶּה֙ יְהוָ֔ה אֵ֥ת אֲשֶׁר־יִשָּׂ֥א אֶת־שְׁמ֖וֹ לַשָּֽׁוְא׃ {ס}

י״ב שָׁמ֕וֹר אֶת־י֥וֹם הַשַּׁבָּ֖ת לְקַדְּשׁ֑וֹ כַּאֲשֶׁ֥ר צִוְּךָ֖ | יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃

> **שמור.** וּבְרַאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר ״זָכוֹר״, שְׁנֵיהֶם בְּדִבּוּר אֶחָד וּבְתֵבָה אַחַת נֶאֶמְרוּ, וּבִשְׁמִיעָה אַחַת נִשְׁמְעוּ (מכילתא)׃
>
> **כאשר צוך.** לְקֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בְּמָרָה (שבת פ״ז)׃

י״ג שֵׁ֥שֶׁת יָמִ֖ים תַּעֲבֹ֣ד וְעָשִׂ֑יתָ כָּל־מְלַאכְתֶּֽךָ׃

י״ד וְי֨וֹם֙ הַשְּׁבִיעִ֔י שַׁבָּ֖ת | לַיהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ לֹֽא־תַעֲשֶׂ֨ה כָל־מְלָאכָ֜ה אַתָּ֣ה וּבִנְךָ֣־וּבִתֶּ֗ךָ וְעַבְדְּךָ֤־וַאֲמָתֶךָ֙ וְשׁוֹרְךָ֣ וַחֲמֹרְךָ֔ וְכָל־בְּהֶמְתֶּ֖ךָ וְגֵרְךָ֣ אֲשֶׁ֣ר בִּשְׁעָרֶ֑יךָ לְמַ֣עַן יָנ֤וּחַ עַבְדְּךָ֙ וַאֲמָתְךָ֔ כָּמ֖וֹךָ

ט״ו וְזָכַרְתָּ֗ כִּ֤י־עֶ֙בֶד֙ הָיִ֣יתָ | בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם וַיֹּצִ֨אֲךָ֜ יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ מִשָּׁ֔ם בְּיָ֥ד חֲזָקָ֖ה וּבִזְרֹ֣עַ נְטוּיָ֑ה עַל־כֵּ֗ן צִוְּךָ֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ לַעֲשׂ֖וֹת אֶת־י֥וֹם הַשַּׁבָּֽת׃ {ס}

> **וזכרת כי עבד היית וגו׳.** עַל מְנָת כֵּן פְּדָאֲךָ שֶׁתִּהְיֶה לוֹ עֶבֶד וְתִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו׃

ט״ז כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן | יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: {ס}

כאשר צוך. אַף עַל כִּבּוּד אָב וָאֵם נִצְטַוּוּ בְּמָרָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ט״ו) שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט (סנהדרין נ״ו):

י״ז לֹא תִרְצָח: {ס} וְלֹא תִנְאָף: {ס} וְלֹא תִגְנֹב: {ס} וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא: {ס}

ולא תנאף. אֵין לְשׁוֹן נִאוּף אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ:

י״ח וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ {ס} וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וַעֲבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: {ס}

ולא תתאוה. וְלָא תֵרוֹג, אַף הוּא לְשׁוֹן חֶמְדָּה, כְּמוֹ נֶחְמָד לַמַּרְאֶה (בראשית ב׳) דְּמַתַּרְגְּמִינָן דְּמִתְרַגַּג לְמִחְזֵי:

י״ט אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיְכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם אֵלָי:

ולא יסף. מְתַרְגְּמִינַן ״וְלָא פְּסִיק״ (וּלְפִי שֶׁמִּדַּת בָּשָׂר וָדָם אֵינָן יְכוֹלִין לְדַבֵּר כָּל דְּבָרֵיהֶם בְּנְשִׁימָה אַחַת וּמִדַּת הַקָּבָ״ה אֵינוֹ כֵן — לֹא הָיָה פוֹסֵק, וּמִשֶּׁלֹּא הָיָה פוֹסֵק לֹא הָיָה מוֹסִיף) כִּי קוֹלוֹ חָזָק וְקַיָּם לְעוֹלָם (סנהדרין י״ז); דָּ״א — **ולא יסף** לֹא הוֹסִיף לְהֵרָאוֹת בְּאוֹתוֹ פֻּמְבִּי:

כ׳ וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם:

כ״א וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי:

כ״ב וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים | אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ:

כ״ג כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמָנוּ וַיָּחִי:

כ״ד קְרַב אַתָּה וּשְׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתְּ | תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ:

ואת תדבר אלינו. הִתְּשְׁתֵּם אֶת כֹּחִי כַּנְּקֵבָה, שֶׁנִּצְטַעַרְתִּי עֲלֵיכֶם וְרִפִּיתֶם אֶת יָדַי כִּי רָאִיתִי שֶׁאֵינְכֶם חֲרֵדִים לְהִתְקָרֵב אֵלָיו מֵאַהֲבָה, וְכִי לֹא הָיָה יָפֶה לָכֶם לִלְמֹד מִפִּי הַגְּבוּרָה וְלֹא לִלְמֹד מִמֶּנִּי?:

כ״ה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבָּרוּ:

כ״ו מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם:

כ״ז לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם:

כ״ח וְאַתָּה פֹּה֙ עֲמֹ֣ד עִמָּדִ֔י וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֶת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ:

כ״ט וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ יָמִין וּשְׂמֹאל:

ל׳ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן:

פרק ו׳

א׳ וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃

ב׳ לְמַעַן תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ׃

ג׳ וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ {פ}

ד׳ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה | אֶחָד׃

> **ה׳ אלהינו ה׳ אחד.** ה׳ שֶׁהוּא אֱלֹהֵינוּ עַתָּה, וְלֹא אֱלֹהֵי הָאֻמּוֹת, הוּא עָתִיד לִהְיוֹת ה׳ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (צפניה ג׳) כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה׳, וְנֶאֱמַר (זכריה י״ד) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד (ע׳ ספרי)׃

ה׳ וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃

> **ואהבת.** עֲשֵׂה דְּבָרָיו מֵאֲהֲבָה, אֵינוֹ דוֹמֶה הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לָעוֹשֶׂה מִיִּרְאָה, הָעוֹשֶׂה אֵצֶל רַבּוֹ מִיִּרְאָה, כְּשֶׁהוּא מַטְרִיחַ עָלָיו מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ (שם)׃
>
> **בכל לבבך.** בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ (ספרי ; ברכות נ״ד) ; דָּבָר אַחֵר **בכל לבבך** שֶׁלֹּא יִהְיֶה לִבְּךָ חָלוּק עַל הַמָּקוֹם (ספרי)׃
>
> **ובכל נפשך.** אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ (ספרי ; ברכות נ״ד)׃
>
> **ובכל מאדך.** בְּכָל מָמוֹנֶךָ, יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמָּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ (בראשית נ״ז), לְכָךְ נֶאֱמַר בְּכָל מְאֹדֶךָ. דָּ״אַ — **ובכל מאדך** בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁמּוֹדֵד לְךָ, בֵּין בְּמִדָּה טוֹבָה בֵּין בְּמִדַּת פֻּרְעָנוּת, וְכֵן דָּוִד הוּא אוֹמֵר (תהלים קט״ז) כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וְגוֹ׳ (ע׳ ספרי)׃

ו׳ וְהָי֞וּ הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֗לֶּה אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֤י מְצַוְּךָ֙ הַיּ֔וֹם עַל־לְבָבֶֽךָ׃

> **והיו הדברים האלה.** וּמַהוּ הָאַהֲבָה ? **והיו הדברים האלה**, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר בְּהַקָּבָ״ה וּמִדַּבֵּק בִּדְרָכָיו (ספרי)׃
>
> **אשר אנכי מצוך היום.** לֹא יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כִּדְיוּטְגְמָא יְשָׁנָה שֶׁאֵין אָדָם סוֹפְנָהּ, אֶלָּא כַּחֲדָשָׁה שֶׁהַכֹּל רָצִין לִקְרָאתָהּ ; דִּיוּטְגְמָא – מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הַבָּאָה בְּמִכְתָּב (ספרי)׃

ז׳ וְשִׁנַּנְתָּם֙ לְבָנֶ֔יךָ וְדִבַּרְתָּ֖ בָּ֑ם בְּשִׁבְתְּךָ֙ בְּבֵיתֶ֔ךָ וּבְלֶכְתְּךָ֥ בַדֶּ֖רֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ֥ וּבְקוּמֶֽךָ׃

> **ושננתם.** לְשׁוֹן חִדּוּד הוּא, שֶׁיִּהְיוּ מְחֻדָּדִים בְּפִיךָ, שֶׁאִם יִשְׁאָלְךָ אָדָם דָּבָר לֹא תְהֵא צָרִיךְ לְגַמְגֵּם בּוֹ אֶלָּא אֱמֹר לוֹ מִיָּד (ספרי ; קידושין ל׳)׃
>
> **לבניך.** אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים, מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י״ד) בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם, וְאוֹמֵר (מלכים ב ב׳) בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בֵּית אֵל, וְכֵן בְּחִזְקִיָּהוּ, שֶׁלִּמֵּד תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, וּקְרָאָם בָּנִים שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב׳ כ״ט) בָּנַי עַתָּה אַל תִּשָּׁלוּ. וּכְשֵׁם שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים (שֶׁנֶּאֱמַר בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם) כָּךְ הָרַב קְרוּי אָב, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב ב׳) אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ (ספרי)׃
>
> **ודברת בם.** שֶׁלֹּא יְהֵא עִקָּר דִּבּוּרְךָ אֶלָּא בָּם – עֲשֵׂם עִקָּר וְאַל תַּעֲשֵׂם טָפֵל (שם)׃
>
> **ובשכבך.** יָכוֹל אֲפִלּוּ שָׁכַב בַּחֲצִי הַיּוֹם, תַּ״ל **ובקומך**, יָכוֹל אֲפִלּוּ עָמַד בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, תַּ״ל **בשבתך בביתך ובלכתך בדרך** – דֶּרֶךְ אֶרֶץ דִּבְּרָה תּוֹרָה, זְמַן שְׁכִיבָה וּזְמַן קִימָה (שם)׃

ח׳ וּקְשַׁרְתָּם֙ לְא֣וֹת עַל־יָדֶ֔ךָ וְהָי֥וּ לְטֹטָפֹ֖ת בֵּ֥ין עֵינֶֽיךָ׃

> **וקשרתם לאות על ידך.** אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבַּזְּרוֹעַ׃
>
> **והיו לטטפת בין עיניך.** אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבְּרֹאשׁ, וְעַל שֵׁם מִנְיַן פָּרָשִׁיּוֹתֵיהֶם נִקְרְאוּ טָטָפוֹת, טט בְּכַתְפֵּי שְׁתַּיִם פת בְּאַפְרִיקֵי שְׁתַּיִם (סנהדרין ד׳)׃

ט׳ וּכְתַבְתָּם֙ עַל־מְזוּזֹ֣ת בֵּיתֶ֔ךָ וּבִשְׁעָרֶֽיךָ׃ {ס}

> **מזוזת ביתך.** מְזוּזַת פְּתִיב, שֶׁאֵין צָרִיךְ אֶלָּא אַחַת׃
>
> **ובשעריך.** לְרַבּוֹת שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת וְשַׁעֲרֵי מְדִינוֹת וְשַׁעֲרֵי עֲיָרוֹת (יומא י״א)׃

י׳ וְהָיָ֗ה כִּֽי־יְבִיאֲךָ֙ | יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ אֶל־הָאָ֕רֶץ אֲשֶׁ֥ר נִשְׁבַּ֖ע לַאֲבֹתֶ֑יךָ לְאַבְרָהָ֣ם לְיִצְחָ֔ק וּלְיַעֲקֹ֖ב לָתֶ֣ת לָ֔ךְ עָרִ֥ים גְּדֹלֹ֖ת וְטֹבֹ֑ת אֲשֶׁ֖ר לֹא־בָנִֽיתָ׃

י״א וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוּב אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרוֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־חָצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃

חצובים. לְפִי שֶׁהוּא מָקוֹם טָרְשִׁין וּסְלָעִים נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן חֲצִיבָה׃

י״ב הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃

מבית עבדים. כְּתַרְגּוּמוֹ מִבֵּית עַבְדוּתָא – מִמָּקוֹם שֶׁהָיִיתֶם שָׁם עֲבָדִים׃

י״ג אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃

ובשמו תשבע. אִם יֵשׁ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ, שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ וְעוֹבֵד אוֹתוֹ, אָז בִּשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁאַתָּה יָרֵא אֶת שְׁמוֹ תִּהְיֶה זָהִיר בִּשְׁבוּעָתְךָ, וְאִם לָאו — לֹא תִּשָּׁבֵעַ׃

י״ד לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם׃

מאלהי העמים אשר סביבותיכם. הוּא הַדִּין לָרְחוֹקִים, אֶלָּא לְפִי שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אֶת סְבִיבוֹתֶיךָ תּוֹעִים אַחֲרֵיהֶם, הֲצַרְךָ לְהַזְהִיר עֲלֵיהֶם בְּיוֹתֵר׃

ט״ו כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ {ס}

ט״ז לֹא תְנַסּוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה׃

במסה. כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם שֶׁנִּפּוּהוּ בַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר הֲיֵשׁ ה׳ בְּקִרְבֵּנוּ (שמות י״ז)׃

י״ז שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃

י״ח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ׃

הישר והטוב. זוֹ פְּשָׁרָה לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין׃

י״ט לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ {ס}

כאשר דבר. וְהֵיכָן דִּבֶּר? ״וְהַמּתִי אֶת כָּל הָעָם וְגוֹ׳״ (שמות כ״ג)׃

כ׳ כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מֶה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃

כי ישאלך בנך מחר. יֵשׁ מָחָר שֶׁהוּא אַחַר זְמַן׃

כ״א וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃

כ״ב וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים ׀ בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ׃

כ״ג וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ׃

כ״ד וַיְצַוָּנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃

כ״ה וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ׃ {ס}

פרק ז׳

א׳ כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־רַבִּים ׀ מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ׃

ונשל. לְשׁוֹן הַשְׁלָכָה וְהַתָּזָה, וְכֵן "וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל" (דברים י"ט):

ב׳ וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם:

ולא תחנם. לֹא תִתֵּן לָהֶם חֵן, אָסוּר לוֹ לָאָדָם לוֹמַר "כַּמָּה נָאֶה גּוֹי זֶה". דָּבָר אַחֵר, לֹא תִתֵּן לָהֶם חֲנִיָּה בָּאָרֶץ (עבודה זרה כ'):

ג׳ וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ׀ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ:

ד׳ כִּי־יָסִיר אֶת־בִּנְךָ׀ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף־יְהוָה׀ בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר:

כי יסיר את בנך מאחרי. בְּנוֹ שֶׁל גּוֹי כְּשֶׁיִּשָּׂא אֶת בִּתְּךָ יָסִיר אֶת בִּנְךָ אֲשֶׁר תֵּלֵד לוֹ בִּתְּךָ מֵאַחֲרַי, לְמָדְנוּ שֶׁבֶּן בִּתְּךָ הַבָּא מִן הַגּוֹי קָרוּי בִּנְךָ, אֲבָל בֶּן בִּנְךָ הַבָּא מִן הַגּוֹיָה אֵינוֹ קָרוּי בִּנְךָ אֶלָּא בְּנָהּ, שֶׁאַחֲרַי לֹא נֶאֱמַר עַל בִּתּוֹ לֹא תִקַּח כִּי תָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי:

ה׳ כִּי־אִם־כֹּה תַּעֲשׂוּ׀ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ וַאֲשֵׁירֵהֶם׀ תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ:

מזבחתיהם. שֶׁל בִּנְיָן:

ומצבתם. אֶבֶן אַחַת:

ואשירהם. אִילָנוֹת שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָן:

ופסיליהם. צְלָמִים:

ו׳ כִּי עַם קָדוֹשׁ־אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ׀ בָּחַר | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ׀ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל׀ הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:

ז׳ לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־הָעַמִּים:

לא מרבכם. כִּפְשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ לְפִי שֶׁאֵין אַתֶּם מַגְדִּילִים עַצְמְכֶם כְּשֶׁאֲנִי מַשְׁפִּיעַ לָכֶם טוֹבָה, לְפִיכָךְ **חשק ... בכם**

כי אתם המעט – הַמְמַעֲטִין עַצְמְכֶם, כְּגוֹן אַבְרָהָם שֶׁאָמַר (בראשית י"ח) "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", וּכְגוֹן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁאָמְרוּ (שמות ט"ז) "וְנַחְנוּ מָה", לֹא כִנְבוּכַדְנֶאצַּר שֶׁאָמַר (ישעיהו י"ד) "אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן", וְסַנְחֵרִיב (שם ל"ו) שֶׁאָמַר "מִי בְּכָל אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת", וְחִירָם שֶׁאָמַר (י"ח כ"ח) "אֵל אֲנִי מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשָׁבְתִּי" (חולין פ"ט):

כי אתם המעט. הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן דְּהָא:

ח׳ כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע׀ לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ׀ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם:

כי מאהבת ה'. הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן אֶלָּא – **לא מרבכם חשק ה' בכם**, אֶלָּא **מאהבת ה' אתכם**:

ומשמרו את השבעה. מִחֲמַת שָׁמְרוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה:

ט׳ וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל׀ הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר:

לאלף דור. וּלְהַלָּן (דברים ה') הוּא אוֹמֵר "לַאֲלָפִים". כָּאן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל לְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו, הוּא אוֹמֵר **לאלף**, וּלְהַלָּן שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל לְאֹהֲבַי, הוּא אוֹמֵר לַאֲלָפִים (סוטה ל"א):

לאהביו. אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מֵאַהֲבָה:

ולשמרי מצותיו. אֵלּוּ הָעוֹשִׂין מִיִּרְאָה:

י׳ וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר׀ לְשֹׂנְאוֹ אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ:

ומשלם לשנאיו אל פניו. בְּחַיָּיו מְשַׁלֵּם לוֹ גְּמוּלוֹ הַטּוֹב, כְּדֵי לְהַאֲבִידוֹ מִן הָעוֹלָם הַבָּא:

י״א וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם: {פ}

היום לעשותם. וּלְמָחָר, לָעוֹלָם הַבָּא, לִטֹּל שְׂכָרָם (עירובין כ"ב):